

Renata Gliwa-Patyńska

Uniwersytet Łódzki

renata.gliwa@filologia.uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0003-2231-9197

PORÓWNANIE MOŻLIWOŚCI DOKONYWANIA KATEGORYZACJI NAZW WŁASNYCH I NAZW POSPOLITYCH W DYSKURSIE ZABURZONYM (W PRZEBIEGU ŁAGODNYCH ZABURZEŃ POZNAWCZYCH TOWARZYSZĄCYCH CHOROBIE PARKINSONA)

W artykule podjęto rozważania na temat jakości mechanizmu kategoryzacji w tzw. dyskursie zaburzonej. Przedmiotem prezentowanych badań było porównanie możliwości dokonywania kategoryzacji semantycznej bodźców testowych – nazw pospolitych i nazw własnych przez osobę ze zdiagnozowanymi zaburzeniami poznawczymi bez cech otępienia w przebiegu choroby Parkinsona (por. dalej **Choroba Parkinsona**).

Kategoryzacja¹ to pojęcie wieloznaczne, najczęściej rozumiane jako proces polegający na ustanawianiu kategorii i przypisywaniu do nich przedmiotów na podstawie określonych cech (por. Woźniak 2000: 66). To jeden z podstawowych mechanizmów poznawczych, będący naturalną konsekwencją równocześnie występujących potrzeb redukcji i wzbogacania dostępnych informacji (por. Lakoff, Jonson 1988: 190–191). Pozwala on na odciążenie systemu przetwarzania danych i jednocześnie ułatwia jednostce funkcjonowanie, zmniejszając ryzyko popełnienia błędów podczas wykonywania procesów decyzyjnych i ocen (Lakoff, Jonson 1988: 190–191). Badania sugerują, że „aktywacja” leksemów w słowniku umysłowym może odbywać się na podstawie różnych kryteriów, np. częstotliwości użycia czy kategorii gramatycznej, ale to związki natury semantycznej między słowami są najistotniejsze (Berko Gleason, Bernstein Ratner 2005: 186). Konsekwencją procesu kategoryzacji

¹ Zagadnienie kategorii semantycznych i procesu kategoryzacji stanowi przedmiot badań wielu dyscyplin naukowych, prezentowane są one w bogatej literaturze (por. np. Kurcz, Okuniewska 2011: 90–98; Tabakowska 2001; 1995; Taylor 2001; 2007; Berko Gleason, Bernstein Ratner 2005; Woźniak 2000; Wierzbicka 1999; Maćkiewicz 1999; Grzegorzczkowska 1996; Łozowski 1994; Jackendoff 1983).

jest m.in. grupowanie leksemów w określone klasy semantyczne – kategorie. Kategoria semantyczna to minimum znaczeniowe tkwiące w świadomości ludzi, składające się na ich wiedzę referencjalną (por. Zawadzka 2013: 35). Za jej prawidłowy stan odpowiedzialna jest m.in. pamięć semantyczna², czyli wiedza o faktach oraz znaczeniach słów i pojęć, zorganizowana w kategoriach (Pąchalska 2007: 59, 94; Grossman i in. 2001: 265–276).

CHOROBA PARKINSONA

Choroba Parkinsona to choroba neurodegeneracyjna ośrodkowego układu nerwowego (OUN). W jej przebiegu typowe zaburzenia to dysfunkcje ruchowe przejawiające się m.in. sztywnością mięśniową, drżeniem spoczynkowym, spowolnieniem ruchowym, zaburzeniami mowy o charakterze wykonawczym (dyzartria³). Poza nimi obserwuje się zaburzenia poznawcze, w tym zaburzenia funkcji wykonawczych⁴, osłabioną pamięć, ogólnie spowolniony przebieg procesów psychicznych. Badania wskazują, że nawet u 89% chorych mogą pojawić się zaburzenia procesu komunikacji (Sobów 2006: 75, 85; Krysiak 2011: 36, 39). Deficyty mogą dotyczyć m.in. podsystemu pragmatycznego języka, w tym możliwości utrzymywania się przy głosie, dostarczania informacji zwrotnej rozmówcy czy zwięzłości wypowiedzi (Krysiak 2011: 39; Gliwa-Patyńska 2021; Gliwa-Patyńska 2022). Obecność zaburzeń poznawczych może prowadzić do rozwoju łagodnych zaburzeń poznawczych (*mild cognitive impairment* – MCI), a w konsekwencji do pełnoobjawowego, nieodwracalnego otępienia (Gabrylewicz 2012: 51; Opala 2003: 31; Podemski, Słotwiński 2003: 271–283; Kozubski, Liberski 2014: 263). Do podstawowych zaburzeń w przebiegu MCI-ChP należą zaburzenia funkcji wykonawczych⁵ oraz dysfunkcje uwagi i pamięci operacyjnej (Bidzan 2015: 25–26).

² W literaturze odnajdujemy różne hipotezy na temat organizacji słownika semantycznego i czynników regulujących tzw. dostęp leksykalny (Berko Gleason, Bernstein Ratner 2005: 219–225; Kurcz, Okuniewska 2018: 96–99).

³ Najczęściej dyzartria hipokinetyczna. Jej skutkiem są zaburzenia oddechowo-fonacyjno-artykulacyjne (por. Jauer-Niworowska, Kwasiborska 2009: 29, 33; Gatkowska 2012: 73).

⁴ Funkcje wykonawcze odpowiedzialne są za skuteczne monitorowanie zachowań, by osiągnąć zamierzony efekt działań. Stanowią fundament takich czynności jak: podejmowanie decyzji, planowanie czynności, rozwiązywanie problemów (por. Mosiołek, Gierus 2016; por. Ackermann i in. 2010: 5–20).

⁵ Podłożem dysfunkcji wykonawczych jest patologia pętli czołowo-prążkowiowej, głównie wzgórza i przedniej części zakrętu obręczy, w mniejszym stopniu kory przedczołowej grzbietowo-bocznej i części orbitofrontalnej, uznawanych za główne substraty anatomiczne zdolności wykonawczych (Szepietowska i in. 2012: 136).

CEL BADANIA

Prezentowane w artykule badanie miało na celu ocenę możliwości przeprowadzania procesu kategoryzacji przez osobę ze zdiagnozowanymi zaburzeniami poznawczymi bez cech otępienia (MCI)⁶, przejawiającą dyskretny deficyt językowy (głównie w testach klinicznych, w niewielkim zakresie w mowie spontanicznej). Określenie *proces kategoryzacji* stosuję w niniejszych badaniach do procedury zastosowania ścisłych kryteriów przetwarzania analitycznego, w celu określenia inherencji do kategorii semantycznych określonych klas leksemów.

Aby ocenić ten mechanizm, poproszono badaną o określenie przynależności bodźców testowych do adekwatnych kategorii. Wybrano leksemy należące do nazw pospolitych i własnych, a zatem leksemy różniące się pod względem lingwistycznym, funkcjonalnym i anatomicznym⁷. Należały one do rozbudowanych hierarchicznie (stopniowalnych) kategorii o granicach słabiej zdefiniowanych i rozmytych (nazwy pospolite) oraz kategorii o granicach stosunkowo ostrych (nazwy własne). Wyniki poddano analizie ilościowej oraz jakościowej, która miała na celu: charakterystykę zjawisk świadczących o jakości dostępu do słownika mentalnego, wskazanie najlepiej zachowanych relacji semantycznych oraz porównanie możliwości kategoryzowania nazw pospolitych i własnych.

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Ze względu na charakter pracy zastosowano różne podejścia metodologiczno-interpretacyjne, w tym kliniczno-eksperymentalne (podczas etapu gromadzenia danych, ponieważ zakłada ono duży stopień zindywidualizowania funkcji psychicznych, a więc i czynności językowych człowieka (por. Panasiuk 2019: 112; Łuria 1976)), językoznawcze oraz neurolingwistyczne, szczególnie przydatne podczas rozważań poświęconych budowie leksykonu umysłowego, w którym odniesiono się do modelu wyszukiwania nazw własnych i pospolitych.

Materiał badawczy analizowany w artykule pochodzi od 67-letniej kobiety (por. **Opis badanej**). Rozważania rozpoczęto od zgromadzenia i analizy danych dotyczących stanu kompetencji i sprawności interakcyjnych, komunikacyjnych i językowych⁸

⁶ Łagodne zaburzenia poznawcze (MCI) to stan pośredni pomiędzy naturalnym, wynikającym z wieku, pogorszeniem się wybranych funkcji poznawczych (np. pamięci i uwagi), a łagodnym otępieniem (por. Bidzan 2015: 25–26; Gabrylewicz 2012: 50–57).

⁷ *Nomina propria* mają rozproszoną aktywację neuronalną, jest ona mniej zlateralizowana, co oznacza, że w ich przypomnianiu biorą udział zarówno struktury prawej, jak i lewej półkuli mózgu (Gontijo i in. 2002: 328–329).

⁸ Do oceny wykorzystano test neuropsychologiczny zawarty w publikacji E.M. Szepietowskiej (2000), uzupełniono go testem fluencji słownej (por. Gliwa 2019: 45–70; Gliwa-Patyńska 2021: 35–57; Ponichtera-Kasprzykowska, Sobów 2014: 178–187).

badanej. Ponieważ nie sposób ich oceniać w oderwaniu od funkcjonowania poznawczego i pozapoznawczego, dokonano także obserwacji w tym zakresie za pomocą testu MMSE⁹ oraz *Mapy dobrostanu w chorobie Parkinsona* (2013). Dane uzupełniono informacjami pochodzącymi z dokumentacji medycznej oraz wywiadu z badaną i jej opiekunem.

Zasadniczą część badania stanowiła ocena możliwości wskazywania przynależności kategorialnej nazwy słyszanej przez respondentkę. Do badanej kierowano pytanie: *Do jakiej kategorii zaliczymy (np.) psa?*

Analizie poddano nazwy z sześciu kategorii nazw pospolitych (dalej KNP), były to nazwy roślin i zwierząt: owoców, warzyw, kwiatów, ssaków, ptaków i owadów, a także sześciu kategorii nazw własnych (dalej KNW), antroponimów i toponimów: imion, nazwisk; nazw państw, miast, rzek oraz łańcuchów górskich. Zestawy zawierały po 20 wyrazów, z wyjątkiem kategorii nazw łańcuchów górskich – 15 przykładów. W zestawach zawarto potencjalnie najbardziej rozpoznawalne nazwy (ok. 1/3) i rzadziej używane. Nie wprowadzono ograniczenia czasowego. Za odpowiedź odroczoną w czasie uznawano te przytoczone po 2 sekundach. Podczas analizy wyników oceniano pierwszą udzieloną przez badaną odpowiedź, kolejne uwzględniano w autokorektach.

Nazwy ze wszystkich kategorii czytano w przypadkowej kolejności, ponieważ oceniano, czy pojawiają się persewercje, zaburzenia uwagi, koncentracji. Przed rozpoczęciem badania zaprezentowano badanej przykład rozwiązania zadania z uwzględnieniem każdej ocenianej kategorii, poinformowano ją, że najbardziej adekwatne są nazwy uwzględniające hierarchiczność w polu semantycznym, a zatem kategoryzując nazwę *hipopotam*, powinna przytoczyć nazwę *ssak*, a nie *zwierzę*. Nie korygowano błędnych odpowiedzi bezpośrednio w trakcie badania, by nie demotywować badanej. Omówiono jednak popełnione błędy po skończonym badaniu.

Ostatnia część eksperymentu obejmowała analizę wyników badania.

OPIS BADANEJ

Badana z wykształcenia jest ekonomistką, przed chorobą pracowała jako księgową. Jest praworęczna. Jej podstawowy język to polski, zna w stopniu podstawowym języki rosyjski i angielski. Od sześciu lat nie pracuje zawodowo. Jest dość aktywna, uczestniczy w zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku, w jodze dla seniorów, zajęciach z tańca dla seniorów, mimo obecnych objawów parkinsonizmu. Jest

⁹ Test MMSE (*Mini-Mental State Examination*) to jedno z podstawowych narzędzi służących do oceny funkcjonowania poznawczego (Barczak i in. 2012: 11–16).

samodzielna, mieszka sama, podstawowe obowiązki wykonuje samodzielnie, w pozostałych pomaga jej córka.

Pierwsze symptomy choroby dostrzeżono ok. 7 lat temu, kiedy pojawiło się niekontrolowane drżenie prawej kończyny, miało ono początkowo charakter niezamiarowy, wykluczono jednak wówczas chorobę Parkinsona ze względu na brak innych symptomów sugerujących obecność choroby. Po trzech latach nasiliły się objawy ruchowe, m.in. drżenie kończyn górnych, pojawiło się wzmożone napięcie mięśniowe w obszarze całego ciała, wyraz twarzy badanej zmienił się na amimiczny, córka dostrzegła także niepokojące zmiany w głosie. Do objawów ruchowych dołączyły objawy pozaruchowe i zaburzenia snu. Podjęto powtórny diagnostykę i postawiono rozpoznanie prawdopodobnej choroby Parkinsona.

Obecnie stan zaawansowania choroby ocenia się jako średni (III wg pięciostopniowej Skali Hoehn-Yahra¹⁰) (Zaborowska i in. 2012: 41). Badaną charakteryzuje nadmierna sztywność mięśni, bradykinezja (spowolnienie i utrata spontaniczności ruchów), problemy z rozpoczynaniem ruchu, objawy dyskretnej dyzartrii spastycznej, zmiany w głosie (jest on ochrypy, matowy, z ograniczoną możliwością modulacji). Stwierdzono zmiany w piśmie, ale nie jest to jeszcze typowa dla choroby Parkinsona mikrografia. Badana doświadcza dyskretnych zaburzeń pozaruchowych – zawrotów głowy, gdy podnosi się lub wstaje z pozycji leżącej, trudności w zakresie utrzymywania równowagi. W obszarze poznawczym okazjonalnie odczuwa trudności w zakresie możliwości koncentracji uwagi, zauważa problemy z nazywaniem, zapamiętywaniem imion i numerów.

W badaniu neurologicznym stwierdzono u badanej obecność zaburzeń poznawczych bez cech otępienia. Nie zaobserwowano wyraźnych oznak zaburzeń orientacji auto- i allopsychicznej¹¹, ale spostrzeżono zaburzenia pamięci operacyjnej, dyskretne dysfunkcje w zakresie praktyki konstrukcyjnej i gnozy wzrokowo-przestrzennej.

Na podstawie standardowej oceny sprawności i kompetencji interakcyjnych, komunikacyjnych i językowych stwierdzono upośledzenie fluencji słownej (formalnej, semantycznej i czasownikowej) oraz dysfunkcje w zakresie narracji tekstów o złożonej strukturze logiczno-semantyczno-gramatycznej. Nie obserwowano istotnych zmian o charakterze pragmatycznym.

Badana jest samodzielna w czynnościach codziennych, utrzymuje „normalną” aktywność. Okazjonalnie skarży się na zbyt dużą męczliwość, ale nie obserwuje się u niej zaburzeń wytrwałości w zakresie działań celowych.

¹⁰ Stopień ten zakłada obecność zaburzeń równowagi, łagodną lub średnio zaawansowaną chorobę, niezależność w zakresie samoobsługi (Zaborowska i in. 2012: 41).

¹¹ *Orientacja autopsychiczna* dotyczy świadomości co do własnej osoby i własnych stanów psychicznych. *Orientacja allopsychiczna* to świadomość czasu, miejsca i przestrzeni.

ANALIZA WYNIKÓW BADANIA

Poniżej dokonano jakościowej interpretacji wyników uzyskanych badań. Scharakteryzowano typowe zachowania językowe i pozajęzykowe w odpowiedziach respondentki.

1. Badana nie miała trudności ze zrozumieniem słyszanej instrukcji o złożonej konstrukcji logiczno-semantyczno-gramatycznej.

2. Wyniki niniejszego eksperymentu pozwalają wnioskować, że nazwy własne, zatem mniej rozmyte kategoriałnie, o mniejszej liczbie powiązań w leksykonie umysłowym, były dla badanej łatwiejsze w procesie weryfikacji kategoriałnej. Badana miała do nich szybszy dostęp, popełniła mniej błędów (por. tab. 1. i 2.). Sugeruje to większą stabilność połączeń i pojęć powiązanych z nazwami własnymi w słowniku umysłowym badanej.

3. Nie notowano zaburzeń pamięci. Badana nie zapomniała, że jest w trakcie realizacji zadania. Nie obserwowano oznak zaburzeń koncentracji czy braku uwagi¹². Badana nie wymagała powtórzenia polecenia. O powtórzenie wyrazu wymagającego kategoryzacji poprosiła tylko raz: ((*Liczi*): *Co?* (*Liczi*) *Nie wiem, co to jest, nie wiem, co to jest.*). Ponieważ jednak we wcześniejszych testach nazywania (niepowiązanych czasowo z niniejszym testem) badana nie miała problemu z rozpoznaniem i nazwaniem desygnatu odnoszącego się do tego pojęcia, to należy tu rozpatrywać możliwą obecność zaburzeń percepcji słuchowej¹³. Przyjmując, że percepcja to proces nieustannego testowania hipotez, które weryfikujemy, bazując na nowych informacjach lub ich braku, to to, co spostrzegamy jest wynikiem przetwarzania aktualnych bodźców opartych na zarejestrowanej w pamięci wiedzy o otaczającym świecie (por. Tomaszewski 1995: 10; Polewczyk 2013: 161). Proces percepcji obejmuje trzy następujące po sobie etapy: odbiór wrażeń, percepcję i identyfikację. Tę ostatnią rozumiemy jako przypisywanie znaczeń spostrzeżeniom, to m.in. identyfikacja nazwy z przedmiotem (por. Zimbardo 1999; Polewczyk 2013: 161). Zatem w opisywanym przypadku najprawdopodobniej doszło do dysfunkcji na etapie trzecim.

4. Najistotniejszym i najbardziej zauważalnym wyznacznikiem zaburzeń procesu kategoryzacji było jego spowolnienie (w cytatach oznaczono je wielokropkiem). Przejawiało się ono tzw. opóźnionym startem oraz obecnością realizacji niesystemowych, które świadczą o opóźnionym procesie inicjowania czynności, a zatem dysfunkcjach o charakterze wykonawczym. Badana w przedziale 0–2 sekundy w KNW przywołała jedynie 57% adekwatnych nazw kategorii np.: (*Bożydar*) *Imię*; (*Einstein*) *Nazwisko*; (*Japonia*) *Państwo*; (*Lwów*) *Miasto*; (*Himalaje*) *Góry*; (*Narew*) *Rzeka*. W KNP zaledwie 40%: (*Jeż*) *Ssak*; (*Jastrząb*) *Ptak*; (*Cebula*) *Warzywo*; (*Ćma*) *Owad*; (*Figa*) *Owoc*; (*Frezja*) *Kwiat*.

¹² Szerzej na temat wpływu zaburzeń uwagi na pozostałe funkcje poznawcze, w tym językowe, pisała np. Łucja Domańska (2008: 249–260).

¹³ Mówimy tu o możliwości, ponieważ dotyczy to tylko jednego bodźca testowego.

Podczas kategoryzacji znacznej części bodźców testowych obserwowano spowolnienie lub znaczne spowolnienie:

- a) w przedziale 2–3 sekundy badana dokonała kategoryzacji 33% nazw KNW np. (*Newton*) ...*Nazwisko*; (*Kenia*) ...*Państwo*; (*Jangcy*) ...*Rzeka?*; w KNP 35% np.: (*Kret*) ...*Ssak*; (*Fasola*) ...*Warzywo*;
- b) znaczne opóźnienie (powyżej 3 sekund) było dość specyficzne, ponieważ wiązało się z wręcz fizycznym zablokowaniem i wycofaniem się badanej. Częściej notowano je w KNP, np.: (*Wiewiórka*) ...*Ssak!*; (*Komar*) ...*Owad*; (*Salata*) ...*Warzywo*; (*Pomarańcza*) ...*Y... Owoc!*; (*Dalia*) ...*Kwiat*, ale było obecne także w KNW: (*Natan*) ...*Imię*; (*Chiny*) ...*Państwo*; (*Wadowice*) ...*Miasto*; (*Sudety*) ...*Góry*.

Opóźnienie procesu kategoryzacji wyrażało się:

- a) obecnością hezytacji, dźwięków namysłu. Częściej poprzedzały one kategorie odnoszące się do nazw pospolitych np. (*Pszczola*) *E... owad*; (*Świerszcz*) *Y... owad*; (*Brukiew*) *Y... warzywo*; (*Cykoria*) *Y... warzywo*; (*Kukurydza*) *Y... warzywo*; (*Banan*) *Y... owoc*; (*Morela*) *Y... owoc!*; (*Fuksja*) *Y... kwiat*. W KNW zanotowano: (*Argentyna*) *Y... państwo*; (*Egipt*) *Y... państwo*; (*Serbia*) *Y... państwo*; (*Pilica*) *Y... rzeka*;
- b) wykładnikami suprasegmentalnymi: tu także częściej notowano je w KNP, np.: (*Lew*) *S...Ssak*; (*Modliszka*) ...*Oowad?...*; (*Grejfrut*) ...*Oowoc*; (*Aster*) *Kwiaaat?...*; (*Begonia*) *Kwiaaat?...*. W KNW zanotowano np. (*Witold*) *Imieeee*;
- c) frazą zapowiadającą: *to jest*, np. (*Lis*) *To jest lis*; (*Cietrzew*) ...*To jest ptak?...* *Ptak*. Zdaniem części badaczy fraza ta jest szczególnym przypadkiem parafazji semantycznej (por. dalej **Błędy semantyczne**), co może sugerować, że mamy tu do czynienia z prawidłową konceptualizacją (semantyczną aktywacją), lecz z zablokowanym wejściem do poziomu selekcji leksemów (*lemma*), a także ich fonologicznych reprezentacji (por. Rutkiewicz-Hanczewska 2016: 363);
- d) połączeniem wymienionych powyżej wykładników opóźnionego procesu kategoryzacji, np. KNW: (*Moskwa*) *Y... mmm Mmmiasto*; KNP: (*Wilk*) ...*Ymmm ymmm zwie... zwierzę... ssak*; (*Zebra*) *Ymmm zzzwierze... ssak*.

5. Nie rejestrowano dysfunkcji o charakterze pragmatycznym, przejawiających się np. redundantnym gadulstwem¹⁴, komunikat językowy badanej był dość ograniczony (zaznaczyć należy, że w mowie spontanicznej nie stwierdzono u badanej logopenii, tj. zubożenia wypowiedzi). W tym kontekście zwraca uwagę znikoma ilość konstrukcji opisowych, przy jednoczesnym bardzo wysokim wskaźniku obecności zjawiska „opóźnionego startu”, zarówno w KNW, jak i KNP. Peryfrazy – zastępcze omówienia – tworzone w chwili braku dostępu do poszukiwanego słowa, to bardzo charakterystyczna forma kompensacji tzw. braku gotowości słowa (por. zjawisko TOT), jednak tworzenie peryfraz wymaga wysokiej sprawności językowej i w szczególności sposobu odzwiercie-

¹⁴ *Redundantne gadulstwo* (syndrom OTV) to zaburzenie o charakterze pragmatycznym, przejawiające się przeładowaniem wypowiedzi dygresjami (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny 2014: 440).

dla stan kompetencji metajęzykowej jako podstawy umiejętnego definiowania pojęć (Domagała 2019). Peryfrazy tworzone przez badaną nie zawierały cech definicyjnych, przybierały formę tzw. mowy zaimkowej, np. (*Stokrotka*) *Y... no ten... kwiatek*; (*Tulipan*) *Y... ten no... kwiat*; (*Osiół*) *...Y... to jest s...ssak*. Badana wygenerowała w sumie ok. 6% peryfraz w KNP, nie tworzyła ich w KNW.

6. Błędy semantyczne są konsekwencją nieadekwatnie przeprowadzonego procesu weryfikacji kategoryalnej zakończonej przywołaniem nieadekwatnej nazwy, ale pozostającej w określonej relacji semantycznej (np. kohiponicznej, tematycznej, synonimicznej) w stosunku do pożądaney. Ich obecność można wiązać z tzw. hipotezą deficytu transmisji¹⁵ i deficytu hamowania¹⁶ (por. Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny 2014: 139–140). Obecność parafazji semantycznych sugeruje, że proces kategoryzacji blokował się na granicy hierarchii danej kategorii semantycznej (np. nazw zwierząt, nazw własnych), ponieważ hierarchiczność w jej obrębie ulegała dezintegracji, przy czym te elementy, które znajdowały się w obrębie hierarchii (nie „na obwodzie”), stały się trudniej dostępne i narażone na utratę (por. Olszewski 2008: 110). Zjawisko to wiąże się ze spadkiem tzw. elastyczności umysłowej i podzielności uwagi, a te należy łączyć z funkcjami wykonawczymi, pamięcią operacyjną, pamięcią semantyczną i aktywnością płatów czołowych (por. Rende i in. 2002: 309–321). Badana przywoływała:

a) hiperonimy pożądaney nazwy: tj. wyrazy o znaczeniu ogólnym, stanowiące nazwę całej klasy wyrazów wobec niego podrzędnych, bardziej szczegółowych znaczeniowo, będących jego hiponimami (STL). A zatem nazwy w relacji, w której jednostka leksykalna o bardziej ogólnej treści i szerszym zakresie została przywołana zamiast jednostki o węższym zakresie.

W KNP notowano je tylko w klasie nazw ssaków, ale były liczne, ponieważ stanowiły aż 30% odpowiedzi np.: (*Borsuk*) *Y...y... z... yz, zwierzę ssak*; (*Byk*) *...Zwierzeeee... ssak*; (*Chomik*) *Y... zwierzątko... ssak*; (*Bawół*) *Y... zwierzę, ssak*. Według dostępnych badań, choć kategoria nazw zwierząt jest dość wcześnie opanowywana w toku rozwoju języka człowieka, to jest to jedna z trudniejszych do nazywania i też jedna z kategorii najbardziej wrażliwych na zakłócenia (Lyons i in. 2006: 2887; Rutkiewicz-Hanczewska 2016, s. 345). W KNW stanowiły jedynie nieco ponad 3% odpowiedzi: (*Berlin*) *Państwo*; (*Bieszczady*) *...Miasto...? Góry...;* (*San*) *Góry*;

b) nazwy nieadekwatnych kategorii semantycznych – hiperonimy, będące kohiponimami pożądaney nazwy kategorii, były specyficzne dla kategorii nazw ptaków i sta-

¹⁵ Hipoteza deficytu transmisji wiązana jest z tzw. siłą asocjacyjną słowa, tzn. jeżeli połączenie pomiędzy leksykalną a fonologiczną reprezentacją słowa jest na tyle słabe, że aktywacja pierwszego rodzaju reprezentacji nie wywołuje dostatecznie dużego pobudzenia drugiego rodzaju, obserwowana jest niemożność przypomnienia sobie pożądanego słowa (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny 2014: 439–440).

¹⁶ Według hipotezy deficytu hamowania słów powiązanych semantycznie w chwili poszukiwania adekwatnego słowa aktywowane zostają słowa z nim powiązane, często są one bardziej dostępne niż poszukiwane (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny 2014: 439).

nowiły w tej klasie 35% decyzji leksykalnych, np. (*Bażant*) *Y... No... csy... Kuuurak?... no... csy... ptak...*; (*Kaczka*) *Ssak*; (*Pelikan*) *...Ssak, ptak*. Nieliczne notowano także w KNW, głównie w grupie toponimów – oronimów i hydronimów: (*Bieszczady*) *...Miasto...? Góry... góry*; (*San*) *Góry*, oraz nazw miast: (*Berlin*) *Państwo*;

- c) kohiponimy wyrazu podlegającego kategoryzacji: notowano je tylko w KNP, np.: (*Gęś*) *Kaczka?...*; (*Pchła*) *...Ssak... robal*; (*Szczur*) *...Insekt?...Ssak*;
- d) negacja semantyczna: to specyficzna, bo uświadomiona forma błędu semantycznego. Jej istotą jest weryfikowanie przynależności kategorialnej danej nazwy do kategorii w danym momencie bardziej dostępnej, aniżeli pożądana, i świadome jej odrzucenie. Notowano je tylko w KNP, ale nie były liczne: (*Kura*) *...Nie wiem do czego! ...Ssak to nie..., co więc? Ptak!*; (*Pajk*) [wcześniejsza nazwa należała do ssaków] *...Też... nie, nie, pajk?... Owad*.

7. Błędy leksykalne oparte na zbieżności brzmieniowej wyrazu podlegającego kategoryzacji z innym tak samo lub podobnie brzmiącym, ale niemieszczącym się w kryteriach zadania, np. w KNP: (*Pawian*) *Ptak?*. Można zakładać, że przywołanie nieadekwatnej nazwy kategorialnej to błąd o charakterze wtórnym, tzn. będący konsekwencją błędu percepcyjnego (błędu rozpoznania i identyfikacji, tj. utożsamienia nazwy *pawian* prawdopodobnie z podobnie brzmiącą nazwą *paw*). W KNW zanotowano dwa błędy, których podłożem może być (podobnie jak w powyższym przykładzie) deficyt słuchowej pamięci słownej: (*Lem*) *Zwierzę* (prawdopodobna identyfikacja i rozpoznanie: *leń*); (*Ren*) *...Ssak... reren albo rzeka*.

8. Błędy o podłożu formalnym: zaliczamy do nich struktury nawiązujące do nazwy docelowej w sposób formalny. Nie notowano typowych, naruszających strukturę fonetyczno-fonologiczną niepiętności w strukturze słów (mogących np. świadczyć o dysfunkcji zautomatyzowanych procesów formułowania języka). Wszystkie realizacje zakwalifikowane do tej grupy błędów należy raczej rozpatrywać jako wynik zaburzonego procesu kategoryzacji, np. wskutek perseweracji poprzedniej odpowiedzi lub nieadekwatnej weryfikacji kategorialnej; opóźnionego procesu weryfikacji wyników decyzji leksykalnych i opóźnionego hamowania. Zanotowano: elizje, redukcje, urywane frazy, np. w KNP: (*Bażant*) *Y... No... csy... Kuuurak?... no... csy... ptak*; (*Kalarepa*) *...Ow...warzywo*; (*Ren*) *...Ssak... reren albo rzeka*; (*Cytryna*) *Y... y... owo...? Owoc. Warzywo!* oraz kontaminacje: (*Sidney*) *...Pamiasto*.

9. Ominięcia – stwierdza się, gdy badany milczy (tzn. nie generuje żadnych pożądaných decyzji) lub werbalizuje swoją niewiedzę, ma jednak zachowaną możliwość rozumienia polecenia. Ich obecność może świadczyć o zaburzeniach na każdym etapie procesu kategoryzacji, tj. na poziomie funkcji wykonawczych (tu np. inicjowanie zadania), jak i językowych (nie można połączyć danej nazwy z odpowiadającą jej wiązką znaczenia lub przy dostępnej wiedzy semantycznej o obiekcie nie można z różnych powodów dotrzeć do fonologicznej postaci nazwy (Rutkiewicz-Hanczewska 2016: 84)). Nie można też wykluczyć, że do zaburzeń doszło na ostatnim etapie

zadania, czyli na etapie weryfikacji kategoryjnej, który wymaga zaangażowania pamięci proceduralnej, tj. utrzymania w pamięci wyników decyzji poznawczych i odpowiedniego operowania nimi, co prowadzi do podjęcia decyzji leksykalnej.

Zanotowano dwa typy ominięć: milczenie, np. (*Bocian*), (*Bqk*) w KNP i (*Szwajcaria*) w KNW, oraz werbalizację zablokowania procesu kategoryzacji w KNP: (*Kura*) ...*Nie wiem do czego! ...Ssak to nie..., co więc? Ptak!*

10. Autokorekty: choć świadczą o zmniejszonej efektywności funkcji wykonawczych, są zjawiskiem pożądanym. Ich obecność należy wiązać z dysfunkcjami wykonawczymi, tj. opóźnionym procesem weryfikacji poprawności podjętej decyzji poznawczej. W KNP badana dokonała autokorekty 12,5% podjętych decyzji leksykalnych (na 28% błędnych realizacji i ominięć), np. (*Byk*) ...*Zwierze... ssak; (Kolibier) Ssak ptak!*; (*Jaguar*) ...*Zwierzę...ssak*. W KNW autokorekty stanowiły ok. 3,5% realizacji (błędne odpowiedzi i ominięcia 12%), np.: (*Marta*) ...*No może być nazwisko albo co może?*; (*Ren*) ...*Ssak... reren albo rzeka*. Nie zawsze też korekta była prawidłowa, np. w KNP: (*Cytryna*) *Y... y... owo...? Owoc. Warzywo!*

11. Powtórzenia: patologia parkinsonowska we wczesnym etapie choroby dość rzadko powoduje trudności z utrzymywaniem w pamięci wyników decyzji poznawczych i upośledzenie mechanizmów kontrolujących przebieg zadania (Krysiak 2011: 38). W odpowiedziach badanej notowano nieliczne perseweracje o różnym charakterze:

a) powtórzenia odpowiedzi z poprzednio realizowanego zadania. Ich obecność sugeruje dysfunkcje mechanizmów kontroli przebiegu zadania, a zatem zaburzenia pamięci operacyjnej i funkcji wykonawczych, których zadaniem jest między innymi monitorowanie poprawności przebiegu realizacji zadania. Można je także łączyć z dysfunkcjami mechanizmu blokowania pętli sensoryczno-motorycznej mowy (Szczepańska-Gieracha i in. 2014: 74).

Notowano je głównie w KNP: (*Paw*) ...*Ssak* [wcześniej kategoryzowany wyraz należał do ssaków]; (*Pelikan*) *S...ssak?...* [wcześniej kategoryzowany wyraz należał do ssaków]. Zanotowano jednostkową realizację w KNW: (*Marta*) ...*No może być nazwisko albo co może?* [wcześniej kategoryzowany wyraz należał do nazwisk]. Zazwyczaj badana samodzielnie dokonywała poprawnej korekty udzielonej odpowiedzi (por. **Autokorekty**);

b) wypełniacze: powtórzenia wyrazów, które podlegały kategoryzacji. Ich obecność świadczy o trudnościach w zakresie inicjowania czynności oraz o zmniejszonej efektywności przeszukiwania słownika mentalnego, ale pomagają pobudzać proces weryfikacji kategoryjnej lub wyszukiwania adekwatnej nazwy (zgodnie z modelem *mechanizmu aktywacji leksykalnej* (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny 2014: 437–439)). Zanotowano porównywalną liczbę wypełniaczy w KNP i KNW, np. (*Osa*) *Osa, osa... ooowad*; (*Brzoskwinia*) ...*Brzoskwinia... owoc*; (*Kapusta*) *Kapusta... warzywo*; (*Marchewka*) *Marchewka warzywo*; (*Brazylia*) *Bra-*

- zyla państwo; (Pieniny) ...Pieniny góry; (Pireneje) Pireneje góry; (Praga) Praga miasto; (Rzeszów) Rzeszów miasto; (Dunaj) Dunaj rzeka; (Ganges) Ganges rzeka;
- c) powtarzanie nazwy wymagającej kategoryzacji, gdy badana była pewna swojej odpowiedzi, pewność tę wyrażała także w płaszczyźnie suprasegmentalnej. Znotowano jednostkowy przykład w KNP: (Mandarynka) Owoc?...Owoc!

Tabela 1. Procentowe zestawienie wyników badań w kategorii nazw własnych

NAZWY POSPOLITE		SSAKI	PTAKI	OWADY	WARZYWA	OWOCE	KWIATY	Wynik dla KNP
Odpowiedzi udzielone w przedziale 0–2 s (błędne i poprawne)		20%	45%	35%	50%	45%	45%	38%
Odpowiedzi udzielone w przedziale 2–3 s (błędne i poprawne)		25%	25%	50%	50%	35%	35%	35%
Odpowiedzi udzielone powyżej 3 s (błędne i poprawne)		55%	30%	15%	5%	15%	20%	22,5%
Poprawnie udzielone odpowiedzi		55%	45%	75%	85%	75%	90%	72%
Błędy semantyczne	Hiperonim	30%	–	–	–	–	–	6%
	Kohiponim poszukiwanego wyrazu	5%	35%	5%	5%	15%	5%	11%
	Kohiponim danego wyrazu	5%	5%	10%	–	–	–	3,5%
	Negacja	–	5%	5%	–	–	–	3%
Peryfrazy / frazy zapowiadające		10%	15%	–	–	–	15%	6%
Błędy leksykalne		–	–	–	–	–	5%	0,8%
Błędy formalne		5%	5%	–	–	–	–	1,5%
Powtórzenia	Persewercje poprzedniej kategorii	–	10%	5%	5%	5%	5%	–
	Persewercje nazwy kategoryzowanej	5%	–	10%	10%	5%	5%	6%
	Inne powtórzenia	–	–	–	–	5%	–	0,8%
Ominięcia		–	5%	–	–	5%	–	2%
Autokorekty		40%	15%	10%	5%	10%	–	14%
Hezytacje	Wербalne	35%	15%	10%	25%	20%	5%	18%
	Suprasegmentalne	25%	10%	5%	–	20%	10%	12%
Opóźniony start bez dźwięków namysłu		55%	40%	45%	30%	30%	35%	40%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Procentowe zestawienie wyników badań w kategorii nazw własnych

NAZWY WŁASNE		IMIONA	NAZWISKA	PAŃSTWA	MIASTA	GÓRY	RZEKI	Wynik dla KNW
Odpowiedzi udzielone w przedziale 0–2 s (błędne i poprawne)		70%	75%	55%	35%	33%	55%	55%
Odpowiedzi udzielone w przedziale 2–3 s (błędne i poprawne)		20%	10%	45%	45%	40%	35%	33%
Odpowiedzi udzielone powyżej 3 s		5%	5%	–	20%	27%	10%	10%
Poprawnie udzielone odpowiedzi		95%	85%	95%	85%	93,5%	90%	88%
Błędy semantyczne	Hiperonim	–	–	–	10%	6,5%	5%	3,5%
	Kohiponim poszukiwanego wyrazu	5%	–	–	–	–	–	5%
	Kohiponim danego wyrazu	–	–	–	–	–	–	–
	Negacja	–	–	–	–	–	–	–
Błędy leksykalne		–	5%	–	–	–	–	2%
Błędy formalne		–	–	–	5%	–	5%	–
Powtórzenia	Persewercje poprzedniej kategorii	5%	–	–	–	–	–	1%
	Persewercje nazwy kategoryzowanej	–	–	5%	15%	13%	10%	7%
	Inne powtórzenia	–	–	–	–	–	–	–
Ominięcia		–	–	5%	–	–	–	1%
Autokorekty		5%	–	–	5%	6,5%	5%	4%
Hezytacje	Werbalne	–	–	20%	15%	–	5%	7%
	Suprasegmentalne	20%	–	–	20%	–	5%	5%
Opóźniony start bez dźwięków namysłu		10%	10%	20%	40%	47%	30%	25%

Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Uzyskany wynik ma charakter jednostkowy i może być specyficzny dla badanej. Realizacja zadania z zakresu kategoryzacji semantycznej wymaga umiejętności rozumienia komunikatów językowych, możliwości planowania czynności poprzez elastyczne stosowanie adekwatnych strategii działania, aż do zakończenia zadania, z uwzględnieniem czynności wykrywania i korekty błędów w celu podjęcia prawidłowej decyzji.

Obserwowano ogólnie lepszą umiejętność prowadzenia przez badaną procesu kategoryzacji semantycznej (tj. porównania, weryfikowania zgodności bodźca testowego z prototypem) nazw własnych, a zatem nazw należących do kategorii mniej rozmytych aniżeli nazwy pospolite o licznych konotacjach (por. Grossman i in. 2001: 265–276). Wiązać to zapewne można ze specyfiką tych klas semantycznych: nazwy własne charakteryzują się entropią informacyjną, zdolnością oznaczania, wąską denotacją i szeroką konotacją; najistotniejszą cechą nazw pospolitych jest natomiast to, że mają znaczenie. Te odmienności sugerują odrębność procesów nie tylko uczenia się i wyszukiwania nazw własnych i pospolitych (por. Rutkiewicz-Hanczewska 2018: 252; Semenza 2009: 347), ale i kategoryzowania, co sugerują wyniki niniejszego badania.

Można mówić o kilku przyczynach dysfunkcji, których doświadczała badana:

- 1) najistotniejszy wydaje się deficyt funkcji wykonawczych, przejawiający się nieumiejętnością inicjacji zadania. Dysfunkcje wyrażały się zaburzeniami organizacji i strategii myślenia, a te należy wiązać z utratą ogólnej giętkości poznawczej;
- 2) dysfunkcje w zakresie możliwości prowadzenia operacji metajęzykowych w obrębie sieci semantycznych należy wiązać z upośledzeniem pamięci semantycznej, pamięci proceduralnej;
- 3) trudności w zakresie aktualizacji słów i zubożenie leksykonu umysłowego to skutek początku procesu degradacji zasobów słownika semantycznego.

Podsumowując: sposób realizacji zadania, tj. widoczne spowolnienie, którego doświadczała badana podczas wykonywania kolejnych etapów procesu weryfikacji kategorialnej, oraz liczba adekwatnych decyzji leksykalnych i popełnionych błędów w odniesieniu do usłyszanych bodźców testowych świadczy o obniżonej jakości procesów wykonawczych, językowych i dyskretnym deficycie pamięci semantycznej oraz operacyjnej.

Zaobserwowane podczas badania u testowanej osoby trudności w zakresie przydzielania pojęć do adekwatnych kategorii mogą być istotnym objawem rozwijających się procesów otępiennych.

Bibliografia

- Ackermann, D., Markiewicz, I., Gorzelańczyk, E.J. 2010. Funkcje wykonawcze i pamięć operacyjna. *Episteme* 11(1), s. 5–20.
- Barczak, A., Gorzkowska, A., Klimowicz-Morawiec, A. 2012. *Ocena zaburzeń funkcjonowania poznawczego. W: Diagnostyka i leczenie otępień. Rekomendacje zespołu ekspertów Polskiego Towarzystwa Alzheimerowskiego*, red. M. Zabawa, s. 11–16. Otwock: „Medisfera”.
- Berko Gleason, J., Bernstein Ratner, N. 2005. *Psycholingwistyka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bidzan, L. 2015. Łagodne zaburzenia funkcji poznawczych. *Geriatrya* 9, s. 22–30.
- Cohen, G. 1990. Why is it difficult to put names to faces? *British Journal of Psychology* 81, s. 287–297.
- Domagała, A. 2019. Rozpad sprawności leksykalnych u pacjenta z otępieniem umiarkowanym w chorobie Alzheimera. *Logopaedica Lodziensia* 3, s. 45–61.
- Domańska, Ł. 2008. *Zaburzenia uwagi. W: Podstawy neuropsychologii klinicznej*, red. Ł. Domańska, A.R. Borkowska, s. 249–260. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Folstein, M.F., Folstein, S.E., Fanjiang, G. 1975. *Mini Mental State Examination*. Polska normalizacja. Warszawa: Wydawnictwo PTP.
- Gabrylewicz, T. 2012. *Łagodne zaburzenia poznawcze. W: Diagnostyka i leczenie otępień. Rekomendacje zespołu ekspertów Polskiego Towarzystwa Alzheimerowskiego*, red. M. Zabawa, s. 50–57. Otwock: „Medisfera”.
- Gatkowska, I. 2012. *Diagnoza dyzartrii u dorosłych w neurologii klinicznej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gliwa, R. 2019. Fluencja słowna w zakresie wybranych kategorii nazw własnych i pospolitych w przebiegu otępienia w chorobie Alzheimera. *Polonica* 39, s. 45–70.
- Gliwa, R. 2021. Test fluencji słownej semantycznej w logopedycznej diagnozie otępienia alzheimerowskiego – wybrane aspekty. *Logopaedica Lodziensia* V, s. 35–57.
- Gliwa-Patyńska, R. 2021. Fluencja słowna w wybranej kategorii nazw własnych w otępieniu lekkim w przebiegu choroby Parkinsona. *Logopedia* 50/2, s. 53–68.
- Gliwa-Patyńska, R. 2022. *Wpływ choroby Parkinsona na wyniki testu fluencji słownej semantycznej. W: Miscellanea lingwistyczne i varia*, red. K. Kołatka, s. 79–94. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Gontijo, P.F.D., Rayman, J., Zhang, S., Zaidel, E. 2002. How brand names are special: brands, words, and hemispheres. *Brain and Language* 82(3), s. 328–329.
- Grossman, M., Robinson, K., Bernhardt, N., Koenig, Ph. 2001. A rule-based categorization deficit in Alzheimer’s Disease? *Brain and Cognition* 45, s. 265–276.
- Grzegorzczkova, R. 1996. *Filozoficzne aspekty kategoryzacji, W: Językowa kategoryzacja świata*, red. R. Grzegorzczkova, A. Pajdzińska, s. 11–26. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Grzelakowa, E. 2001/2002. O sposobach kategoryzowania w regionalnych odmianach języka polskiego. *Prace Wydziału I – Językoznawstwa, Nauki o Literaturze i Filozofii* 101, s. 197–204.
- Jackendoff, R. 1983. *Semantics and cognition*, London: MIT-Press.
- Jauer-Niworowska, O., Kwasiborska, J. 2009. *Dyzartria. Wskazówki do diagnozy różnicowej poszczególnych typów dyzartrii*. Gliwice: Wydawnictwo „Komlogo”.
- Kertesz, A. 2010. *Anomia. W: Concise Encyclopedia of Brain and Language*, red. H.A. Whitaker. Amsterdam–Tokyo: Elsevier Health Sciences.

- Kielar-Turska, M. Byczewska-Konieczny, K. 2014. *Specyficzne właściwości posługiwania się językiem przez osoby w wieku senioralnym*. W: *Biomedyczne podstawy logopedii*, red. S. Milewski, J. Kuczowski, K. Kaczorowska-Bray, s. 429–441. Gdańsk: „Harmonia Universalis”.
- Kozubski, W., Liberski, P.P. 2014. *Neurologia*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Krysiak, A.P. 2011. Zaburzenia języka, mowy i komunikacji w chorobie Parkinsona. *Neuropsychiatria i Neuropsychologia* 6(1), s. 36–42.
- Kurcz, I., Okuniewska, H. 2018. *Język jako przedmiot badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie SWPS.
- Lakoff, G. 1987. *Women, fire and dangerous things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Jolson, M. 1988. *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: Wydawnictwo „Aletheia”.
- Lyons, F., Kay, J., Hanley, J.R., Haslam, C. 2006. Selective preservation of memory for people in the context of semantic memory disorder: Patterns of association and dissociation. *Neuropsychologia* 44, s. 2887–2898.
- Łozowski, P. 1994. Czym jest prototyp w semantyce diachronicznej. W: *Podstawy gramatyki kognitywnej*, red. H. Kardela, s. 243–254. Warszawa: „Biblioteka Myśli Semiotycznej”.
- Łuria, A.R. 1976. *Podstawy neuropsychologii*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
- Maćkiewicz, J. 1999. *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Mapa dobrostanu w chorobie Parkinsona*. Online: <https://ucb.pl/sites/default/files/2021-03/PL%20LPSRC%20ROT%20053%202013%2011%20-%20mapa%20dobrostanu%20-%20wersja%20ostateczna.pdf> [dostęp: 23.02.2023].
- McWeeny, K.H., Young, A.W., Hay, D.C., Ellis, A.W. 1987. Putting names to faces. *British Journal of Psychology* 78(2), s. 143–149.
- Mosiółek, A., Gierus, J. 2016. Funkcje poznawcze a radzenie sobie z problemami życia codziennego w schizofrenii. W: *Psychiatria* 13(2). Online: <https://journals.viamedica.pl/psychiatria/article/view/47514/36540> [dostęp: 23.02.2023].
- Olszewski, H. 2008. *Otępienie czołowo-skroniowe. Ujęcie neuropsychologiczne*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Opala, G.M. 2003. *Epidemiologia otępień w perspektywie prognoz demograficznych*. W: *Choroby otępienne. Teoria i praktyka*, red. J. Leszek, s. 19–26. Wrocław: „Continuo”.
- Panaszuk, J. 2013. *Afazja a interakcja. Tekst – metatekst – kontekst*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Panaszuk, J. 2019. *Język a komunikacja w afazji*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Pąchalska, M. 2007. *Neuropsychologia kliniczna. Urazy mózgu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Perkin, D.G. 2003. *Neurologia w praktyce lekarza ogólnego*. Gdańsk: „Via Medica”.
- Polewczyk, I. 2013. *Percepcja słuchowa – przedmiot badań i narzędzia diagnozy*. W: *Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej*, red. K. Węsierska, N. Moćko, s. 161–186. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ponichtera-Kasprzykowska, M., Sobów, T. 2014. Adaptacja i wykorzystanie testu fluencji słownej na świecie. *Psychiatria i Psychologia Kliniczna* 14(3), s. 178–187.
- Rende, B., Ramsberger, G., Miyake, A. 2002. Commonalities and differences in the working memory components underlying letter and category fluency task: A dual task investigation. *Neuropsychologia* 16(3), s. 309–321.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. 2016. *Neurobiologia nazywania. O anomii własnej i apelatywnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Sobów, T. 2006. *Zaburzenia poznawcze w chorobie Parkinsona*. W: *Zaburzenia poznawcze i psychiczne w chorobie Parkinsona*, red. T. Sobów, J. Sławek, s. 75–85. Wrocław: „Continuo”.
- Szczańska-Gieracha, J., Greń, G., Morga, P. 2014. Zaburzenia językowe w chorobie Alzheimera. *Gerontologia Współczesna* 2(2), s. 73–75.
- Szepietowska, E.M. 2000. *Badanie neuropsychologiczne. Procedura i ocena*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Szepietowska, E.M., Hasić, T., Jańczyk-Mikoś, A. 2012. Fluencja słowna i niewerbalna w różnych stadiach i formach choroby Parkinsona. *Psychogeriatrya Polska* 9(4), s. 137–148.
- Tabakowska, E. 2001. *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*. Kraków: TAIWPN „Universitas”.
- Taylor, J.R. 2001. *Kategoryzacja w języku. Prototypy w teorii językowej*. Kraków: TAIWPN „Universitas”.
- Taylor, J.R. 2007. *Gramatyka kognitywna*. Kraków: TAIWPN „Universitas”.
- Tomaszewski, T. 1995. *Psychologia ogólna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wierzbicka, A. 1999. *Język – umysł – kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Woźniak, J. 2000. *Kategoryzacja*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Zaborowska, M., Maciejek, Z., Wawrzyniak, S. 2012. Występowanie dyskinez w przebiegu choroby Parkinsona leczonej preparatami lewodopy. *Aktualności Neurologiczne* 12(1), s. 40–43.
- Zawadzka, E. 2013. *Świat w obrazach u osób po udarze mózgu*. Warszawa: Wydawnictwo „Difin”.
- Zimbardo, P. 1999. *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

***Comparison of the possibility of categorising proper names
and common names in a disturbed discourse
(in the course of mild cognitive impairment accompanying Parkinson's disease)***

Summary

The aim of the study is an assessment of the possibility of semantic categorisation of common names and proper names in a disturbed discourse. The study used a case-experimental approach. The results were analysed qualitatively and quantitatively.

The best-preserved semantic relations were indicated and phenomena relating to the quality of access to the mental dictionary were determined. The symptoms of the degradation of the semantic dictionary were indicated. The quantitative assessment included a percentage description of the results obtained. The subject performed the process of semantic categorisation of proper names (names belonging to less fuzzy categories) better than common names (with numerous connotations).

Keywords: proper names – common names – categorisation – MCI – semantic dictionary – disturbed discourse.

Adj. Monika Czarnecka